

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi [International Journal Of Social Sciences]

Uluslararası Hakemli E-Dergi/ Referee International E-Journal

Yıl: 6, Sayı: 11, ISSN:2587-1811 Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021

**Popüler Kültür Odağında Bireyin
Ölümsüz Olma Arzusu**

**In the Focus of Populer Culture on the
Individual's Desire To Be Immortal**

Öğr. Gör. Çiğdem PİYADEOĞLU

Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane Meslek Yüksekokulu, Tasarım Bölümü, Gümüşhane,
Türkiye. cigdempiyadeoglu@gumushane.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
DOI: mecmua. 845906
Yükleme Tarihi: 23.12.2020
Kabul Tarihi:04.02.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021
Sayı: 11
Sayfa: 480-500

Article Information: Research Article
DOI: mecmua. 845906
Received Date: 23.12.2020
Accepted Date: 04.02.2021
Date Published: 30.03.2021
Volume: 11
Sayfa: 480- 500

Atf / Citation

PİYADEOĞLU, Ç. (2021). Popüler Kültür Odağında Bireyin Ölümsüz Olma Arzusu. *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 Yıl: 6, Sayı: 11, Sayfa: 480-500

PİYADEOĞLU, Ç. (2021). In the Focus of Populer Culture on the Individual's Desire To Be Immortal. *MECMUA - International Journal Of Social Sciences* ISSN: 2587-1811 Year: 6, Volume: 11, Page: 480-500

Öğr. Gör. Çiğdem PİYADEOĞLU

POPÜLER KÜLTÜR ODAĞINDA BİREYİN ÖLÜMSÜZ OLMA ARZUSU

In the Focus of Populer Culture on the Individual's Desire To Be Immortal

ÖZ

İnsan, çağlar boyunca, varoluşundan beri ölümsüzlüğü aradı durdu. Birey, dünyaya yok olmak için geliyor olamazdı. İlk insandan günümüz insanına; geçen binlerce, milyonlarca yıl boyunca insan ölüm ve sonrasında ne olup bittiğini, bunun nihai bir son olup olmadığını merak edip durdu. Bilimsel araştırmalar, metafizik yaklaşımlar, spiritüel akımlar hep ölüm kavramını açıklamak ve bireyin sonsuza dek yaşama arzusunu tatmin etmek için kullanılageldi. İnsan bilinmeyen korkmaktaydı ve ölüm bir bilinmezlik haliydi. Ölümle sonlanan bir hayat bireye öyleyse “neden varım?” ı sorgulatmaktaydı. Varoluşsal sorgulamanın temeli aslında ölümle son bulacak bir yok oluş isyanı mıydı?

Birey ölümsüz olma arzusuna, somut bir bedenle yaşama devam etme imkânı bulamadığından, yaşadığı çağa özgün; bilimsel, teknolojik ve toplumsal gelişmeleri baz alarak popüler olanın getirisini ile yeni ve kendine has kalıcı çözümler üretme çabası içerisine girdi. Bu çalışmanın ışığı altında popüler kültürde, tüketim odaklı olan bireyin ölümsüz olma arzusu, nasıl ölümsüz olabileceği ve bu arzuya giden yoldaki çabalarına alan yazım taraması yöntemiyle değinilmeye çalışıldı. Yeni sanal dünyada, bireyin sonsuzluğu yakalama imkânı bulması çağlar boyu aradığı ölümsüzlük sayılabilir miydi? Bu ölümsüzlük algısı somut bedenle sonsuza dek yaşamak isteyen bireyi tatmin edebilir miydi gibi sorular çalışmanın esas problemi olmuş, bireyin yeni varoluşunda sahip olduğu ölümsüzlüğün Gılgamış destanından günümüze gelen madden ve ruhen varoluş isteğinin bir tezahürü olmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Ölümsüzlük, Popüler Kültür, Varoluş, Sosyal Medya.

ABSTRACT

The human, has sought immortality since his existence for ages. The individual could not come to the world to disappear. From the first human to the modern human; for thousands and millions of years, people have wondered what was going on after death and whether it was the ultimate end. Scientific research, metaphysical approaches, spiritual currents have always been used to explain the concept of death and satisfy the individual's desire to live forever. Human was afraid of the unknown, and death was a state of obscurity. A life that ends in death is the individual, so “why do I exist?” he was questioning me. Was the basis of existential questioning actually an extinction rebellion that would end in death?

Since the individual cannot find the opportunity to continue his desire to be immortal and live with a concrete body; unique to the age he lived in; based on scientific, technological and social developments, it endeavored to produce new and unique permanent solutions with the return of the popular. In the light of this light, the consumption-oriented individual's desire to be immortal, how it can be immortal in popular culture, and his efforts on the way to this desire were tried to be addressed by field spelling scanning method. In the new virtual world, could the individual find the opportunity to capture eternity count the immortality he sought for ages? Could this perception of immortality satisfy the individual who wants to live forever with his concrete body? It has been observed that the immortality of the individual in his new existence is not a manifestation of the material and spiritual desire for existence from the Gilgamesh epic.

Keywords: Death, Immortality, Populer Culture, Existence, Social Media.

Giriş

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren -ki bu süreç bilinçli insanın yaşadığı ta Paleolitik dönemlere denk düşmektedir- ölümün bilinmezliği ile kafa yorup durmuştu. İlkçağlarda ölüm bir tür anlamlandırılmayan son buluş, yok oluş hali olmalı ki ölünün yanına yiyecek ve değerli eşyalar bırakma geleneği ortaya çıkmış bu gelenekle birlikte biyolojik ölüm sonrası bir hayatın devam edeceği inancı benimsenmişti. Tüm Dünya'da Paleolitik Çağ içerisinde görülen ölü bedene kırmızı toprak boya serpmeye geleneği, ölümden sonra yaşam inancının artık oluştuğunun en kesin kanıtı olarak görülmekteydi. Ancak bu noktada Neandertallerin ölüm anlayışı Paleolitik Çağ insanına göre yetersiz kalmaktaydı. Ölüm karşısında duyduğu korku insanın kafasındaki soyut kavramları somutlaştırmasına sebep olmaya başladı. İnsan, doğumdan ölüme devam eden ve ölümlü sonuçlanan doğal süreci barındıran, onu doğuran doğayı tanımlamaya, ilahileştirmeye çalışarak, anlamlandırma çabası sergilemeye başladı. Doğadan kaynaklanan açıklayamadığı olaylardan doğan korkusunu ancak ilahi bir güce atfederek anlamlandırabilir ve korkusu ile bu anlamlandırma çabasıyla baş edebilirdi.

Çağlar boyu birçok defin yöntemi ortaya çıkmış, bu defin yöntemlerinde ağırlıklı esasın bedenın korunması ve bu korunmayla ölümden sonraki yaşamın sürdürülebilmesi olduğu gözlemlenmiştir. Mezolitik ve neolitik dönemlere gelindiğinde ise artık tümülüs mezarları yapılmakta, ölüme ve ölüye bir kutsallık atfedilmekteydi. Bu gömü işlemlerinde bedenın ve ruhun korunması temel gaye olmaktaydı. Haliyle ölüm korkusu ve ne olduğunun anlaşılabilmesi çeşitli inanç arayışları ve oluşumları beraberinde getirmiş oldu. Bu inanç arayışları ilkel ve çok tanrılı dinlerden, tek tanrılı semavi dinlere birçok inanç sisteminin ortaya çıkmasını sağlamıştı.

Anadolu uygarlıklarından Mezopotamya krallıklarına kadar medeniyetin ve insanlığın inşasında ölüm korkusu ve bilinmezliği; din, kültür, tıp, beşeri bilimler, astronomi, matematik gibi bilimlerin de ortaya çıkmasında büyük etken olmuştu. Antik Mısır'da yaşam; ruhun ve ruhun mekânı bedenın, ölümsüzlüğü üzerine inşa edilmiş, Khat ve Ka'nın birlikteliği bu dünyadaki maddesel varlığın temelini oluştururken, Mısır, toplumsal düzenin tüm dinamiklerini bu inanç sisteminin yani ölümsüzlüğün üzerine kurgular olmuştu.

Din kavramı ile ortaya çıkan bir yaratım söz konusudur artık. Bilinmeyi yani ölümden sonrasını açıklamak, insanın tinsel bir varlık olduğunu kabul etmek, erdemli bir hayat sürmek ve bu erdemli hayatın ödülünü alabilmek, tüm dinlerin ortak yaratımı olarak görülmekteydi. Dindar olmak ise bu yaratımın sahibi olmak ile ilintilidir.

İnsanın, dinlere yok olmaktan korktuğu ve ölüm kaygısı taşıdığı için bağlandığını hatta din sayesinde ebedilik kazanma arzusunun bireyi dindar kıldığını iddia eden Malinowski dindar bireylerin dindarlığını da ölümsüzlük ve sonsuzluk umudunun bir yansıması olarak değerlendirir. Çünkü insan ölümün karşısındaki zayıflığını ve hatta çaresizliğini sonsuz yaşam ve ölümsüzlüğü bularak yenmeyi arzulamaktadır. Bu vesileyle gerek modern tıp gerekse alternatif yöntemlerle sürekli bir ölümsüzlük arayışı insanoğlunun temel varoluşsal sancısı haline gelmiştir.

Asırlardır modern düşüncenin ve tıbbi gelişmelerin, ölümü ortadan kaldırmak ve ölümsüzlüğü bulma gayretinin temelinde; hep ölüm ile gerçekleşen bir yok oluş korkusu vardı. İnsanın doğasına işlemiş olan ölüm korkusuna çare ancak, tıpkı geçmişte olduğu gibi aranarak, araştırılarak bulunabilirdi.

Ölüm olgusuna farklı bir açıdan bakıldığında ise; birey ölüm anında kendi ölümüne tanıklık edemeyeceğinden aslında ölümü göremeyecek ve de bilemeyecekti. Kendi ölümünüze tanıklık edemeyeceğinizden böyle bir olguda var olmuş olmayacaktır. Yani ölüm anını tecrübe edemeyişimiz ölüm olmadığı anlamına gelebilir miydi? Bu ifade ölümsüzlüğü bulmaktan ziyade, ölümü inkâr ederek ölümü yok saymak, ölümsüzlüğe ancak bu yok saymanın içinde erişebilmek anlamına gelmekteydi. Yine bu düşünceye benzer mahiyette; Lamettrie, Baron d'Holbach, Pierre Gassend ve Thomas Hobbes, gibi 18. yüzyıl materyalist düşünürlerinin de ölümü kabul etmek yerine ona karşı bir tutum aldıkları görülebilmektedir. Keza günümüzde de ölüm gerçeğini inkâr etme yolunu seçip bu doğrultuda eserler veren Ernest Becker ve Elias Canetti gibi düşünürlerin varlığı da bilinmektedir.

Bu düşünürlerin temel savı ölümsüzlüğün varlığına inanmak değil ancak ölümü bir yokluk halı olarak görmek, onu inkâr etmek, dolaylıda olsa ona karşı çıkma çabasıydı.

İnsanlığın bitmek bilmeyen ölümsüzlük arayışı “ölüm bir yok oluş mu?” sorusundan kaynaklanmaktaydı. Bu soruya gerek din, gerek felsefe, gerek bilim tarafından asırlardır yanıtlar aranır, yer yerde bazı yanıtlar verilir. Dinin, felsefenin ve bilimin verdiği yanıtlar tatmin etmiyor olacak ki ölüm ve sorasına cevap aramak insanlığın bitmek bilmeyen bir sorgulaması olmaya devam etmekte ve bu arayış halende süregelmektedir. Ölüm özellikle insanın yaşamsal temellerine en büyük vurgudur. Nitekim “insan ölmeyi öğrenmelidir.” der Sokrates.

Popüler kültür ve modern teknolojinin yarattığı yeni insan, ölümden korkmakta, ölüme karşı sonsuz varoluşun yollarını aramaya devam etmekteydi. Eğer modern tıp ölümsüzlüğü sunamıyorsa öyleyse modern çağın yeni insanı ölümsüzlüğünü farklı yollardan kendisi yaratacaktı. Neydi bu yollar?

Modern çağ insanı popüler kültürün yarattığı bakış açısıyla artık sonsuza dek yaşamayı becerebilecek miydi ya da bunu nasıl, neyle başaracaktı? Bu çalışmanın ilerleyen aşamalarında popüler kültür odağında, ağ toplumu yeni insanının gerek sosyal medya gerek teknolojinin getirisini, diğer sosyal ağlar içerisinde yeni tüketim algısıyla sonsuza dek var olabilmenin bir yolunu bulup bulmadığı sorusunun cevabı alan yazım taraması yöntemi kullanılarak bulunmaya çalışıldı.

Bilinmektedir ki ağsal bağlarla gelişen yeni ilişkiler ve yeni hayatlar; sosyal medyanın da etkisiyle sanal bir ölümsüzlüğü yaratabiliyor ancak bu ölümsüzlük olgusu yine tüketim toplumunun doğal sonucu olan hızlı tüketme davranışıyla ölüme mahkûm olabiliyordu. “Ölümsüz olan ömürsüz olandır” desturuyla popüler kültürün ölüm karşısındaki tutuma yeni bir yaklaşım kattığı inkâr edilemez bir gerçeklik olarak kendini göstermektedir.

Yeni toplum düzeni bireye yeni bir yaşam ve varoluş formu sunabilmekte, bu yaşam formunun somut bir varoluşun aksine sanal yaşamlar sunması; doğumun, büyümenin, gelişmenin hatta yaşama dair tüm ilişkilerin bu yaratılmış ikincil

gerçeklikte sunuluyor olması bireyde sanalda olsa bir ölümsüzlük ve sonsuzluk algısı kazandırdığı fikrini geliştirmektedir.

Bu noktada çalışmanın asli sorgulamasına konu olan; sanal bir yaşam formunda dahi olsa, bireyin sonsuzluğu yakalama imkânı bulması çağlar boyu aradığı ölümsüzlük sayılabilir miydi? Bu ölümsüzlük algısı somut bedeniyle sonsuza dek yaşamak isteyen bireyi tatmin edebilir mi gibi sorular çalışmanın esas problemi olmuş, bireyin yeni varoluşunda sahip olduğu ölümsüzlüğün Gılgamış destanından günümüze gelen madden ve ruhen varoluş isteğinin bir tezahürü olmadığı, asırlardır aranan ölümsüzlük sırrının sanal bir varoluş ile açıklanamayacağı, temelde bireyin somut beden, akıl, ruh bütünlüğü ile varoluşunun kendi farkındalığı açısından gerekli olduğu gerçekliğine sanal yaratımın ters düştüğü görülebilmektedir.

1. Ölüm Kavramı Üzerine

Birçok bilim insanı, düşünür, filozof, din âlimi ölümü bir muamma olarak görmüş, algılamış ve bu muammayı çözmek adına felsefeler geliştirmiştir. Ölümsüzlüğe ulaşma çabasından ya da ölüme nasıl çare bulunabileceğini tartışmaktan ziyade ölüm halinin oluşuna karşı çıkan, onu yok sayan ve bu dünyada nihai sona kadar ki süreci ve devamını ölümsüzlük sayan birçok fikir ve bilim adamının bu yönde mevcut görüşleri bilinmektedir. Antik Yunan filozoflarından Epikuros meseleye şöyle yaklaşmaktadır: “Biz varken, ölüm bizim için yok demektir ve ölüm gelmişse artık biz yokuz. Şu halde ölümle bizim aramızda hiçbir temas mümkün değildir.” (Weber, 1998:90; Thilly, 1995:148; Birand, 1987:106).

Ölümün aslında bireyin varlığından bağımsız bir kavram olduğu, ölüm geldiğinde artık bireyin hayatta olmadığı gerçekliğinden hareketle, ölümün fark edilemeyeceği ve ölümün bu anlamda var olduğu ileri sürülemeyeceğinden ötürü ondan korkmanın anlamsız olduğu varsayımı söz konusudur. Ölüm geldiğinde biz artık onu göremez ve anlayamayız. Ölüm vuku bulduğunda insan artık hayatta değildir, hayatta olmayan insan öldüğünün de farkında olamayacağından Epikuros’cu felsefeye göre insanla ölüm arasında bir bağ ve ilişki de olamayacaktır. Öyleyse ölümden korkmak nedendi? Belki de bireyin kişisel yaşamında başkaları üzerinden gözlemlediği ve tatbik ettiği ölümün bilgisine sahip olması; korkması için yeterli bir sebep olarak görülebilirdi.

Bireyin ölümsüz olma çabası, günümüzde sadece din, ahlâk, teoloji, tıp, psikoloji ve kültür açısından değil, felsefe açısından da incelenmesi, üzerinde düşünülmesi ve tartışılması gereken bir konuya dönüşmüştür.

Öncelikle ölüm nedir sorusuna cevap aramak bu noktada önemli olmakla birlikte ölümleri tanımlarken farklı birçok alan üzerinden tanımlanması, anlaşılması adına da gereklidir. Sözlük anlamında, tıbbi ve biyolojik, sosyal ve hukuksal anlamda ölüm kavramının nasıl ele alındığını bilmek, ölümü ve ölümsüzlüğe olan arzuyu anlamayı daha kolay ve de anlamlı kılacaktır.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde ölüm; bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedi uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat olarak tanımlanır (<https://sozluk.gov.tr/>). Ölüm kelimesine etimolojik olarak bakıldığında Eski Türkçe ’de öl- kökünden +im ekiyle üretilen kelimelerden biri ve kelimenin geçtiğine rastlanılan en eski kayıttan da 10. yüzyılda yazılmış olan

İrk Bitig olduğu görülmektedir. “Sub içipen yaş yipen ölümdə ozmiş.” (Su içip ot yiyip ölümden kurtulmuş.) cümlesinde görülür (Nişanyan, 2018: 500) .

Tıbbi olarak ele alındığında ise ölüm kavramının ilk tanımlanması 19. yüzyıla Fransız hekim Emanuel Fodéré'ye dayanmaktadır. Fodéré'nin sinir, solunum ve dolaşım fonksiyonlarının irreversibl kaybı olarak tanımladığı Somatik Ölüm kavramını ortaya atmasıyla ölüm üzerine bilimsel tanımlamalar başlamıştır. Somatik ölüme ek olarak tanımlanan bir diğer ölüm biçimi de Hücresel Ölüm olarak tanımlanır. Bu ölüm biçiminde beyin sapındaki değişimler sonucu solunum ve dolaşım sisteminin durması sebebiyle doku ve organların canlılık durumunu yitirmesi sebep olmaktadır. Somatik ölüm ile yakın diğer bir ölüm biçimi de Beyin Ölümü kavramıdır (Kutludur, 2019: 11). Beyin ölümü tanımı ilk olarak 1959 yılında Mollart ve Goulan adlı iki nörolog tarafından ortaya konmuştur. Bu tanımın ortaya çıkmasıyla organ nakli kavramı da gündeme gelmiştir; çünkü bilindiği gibi beyin ölümü gerçekleşse de doku ve organlar işlevini sürdürmektedirler (Koç ve Can, 2010: 18-38). Özetle ölüm; canlı yaşamının biyolojik olarak son bulması, kalbin durması ve insan vücudunda tüm yaşamsal belirtilerin nihayete ermesi ile tanımlanmaktadır.

Hukuk ve toplumsal açıdan bakıldığında ise ölüm kavramı; hukuki açıdan kabul gören ölüm tanımı olan Emanuel Fodéré'nin ortaya koyduğu somatik ölümdür. Kişinin hukuki varlığı doğum ile başlayıp somatik ölüm ile sona ermektedir. Hukuki açıdan tek geçerli ölüm biçimi bu olup hücresel ölüm önem arz etmez. Somatik ölüme ek olarak onunla eşdeğer diğer bir tanım olan beyin ölümünün ortaya çıkışı ve buna ek olarak organ nakillerini gerçekleştirmeye başlaması bir takım hukuki ve kültürel sorunlara sebep olmuştur (Kutludur, 2019: 12).

Yaşanan tartışmalara son noktayı koymak amacıyla Harvard Üniversitesi Tıp Fakültesinde 1968 yılında hukukçular, din adamları ve tıp alanının çeşitli dallarındaki uzmanlar eşliğinde bir komite toplanmıştır. Bu komite beyin ölümüne kesin bir statü vererek son noktayı koymuştur ve kısa zamanda Dünya Tıp Birliği ile diğer ülkelerde de aynı yönde kararlar alınmıştır (Koç ve Can, 2010: 18-38). Bu kararlar birlikte insan, beyin ölümü gerçekleştiğinde tıbben ölmüş kabul edilmektedir. Tıbben ölü kabul ediliyor olması hem toplumsal anlamda hem de hukuksal anlamda artık insanın ölmüş olduğu yani hayatta olmadığı gerçekliğini gösterir.

Fiziksel ve sosyal ölüme bakıldığında sonuçlar açısından ikisi arasında mevcut farklar söz konusudur. Öncelikle hayatını kaybeden kişi fiziksel yok oluş yaşarken sosyal çevresi, etrafında bulunanlar ölen kişi ile birlikte sosyal ölümü yaşamış olurlar. Örneğin ansızın ölen biri fiziksel olarak artık yoktur ancak ardından, beklenmedik şekilde gerçekleşen bu ölüm sonrası defin ve yas sürecinde geride kalanlara yarattığı boşluk ve bu boşluğa alışabilme çabaları kişinin sosyal ölümü olarak görülebilmektedir.

Ölüm, tüm insanlık adına varoluşun ilk anından beri insanın başına gelebilen en eşitlikçi, en belirleyici en kaçınılmaz son olmuştur. Daha genel bir manada ölümü tanımladığımızda; varlığın, varoluş halinin sona ererek, niteliksel ve niceliksel anlamda biçim değiştirmesi şeklinde tanımlanabilir.

Sigmund Freud ölümden bahsederken “Sanki insanın tüm denetim araçlarıyla alay eden unsurlar doğada mevcuttur; zelzelelerde sarsılıp yarılan ve üzerindeki tüm insan yaşamını ve eserlerini yere gömen toprak, her şeyi bir tufan içinde sele salıp boğan su, her şeyi önlerine katıp sürükleyen fırtınalar, diğer organizmaların saldırılarıyla ortaya çıktıklarını henüz yeni bulduğumuz hastalıklar ve son olarak henüz ilacı bulunmamış ve belki de hiç bulunamayacak olan ıstırap verici ölüm muamması vardır.” (Cengiz, 2015:231) der.

Ölüm Freud’a göre de çaresi bulunmamış bir hastalık bir zaruri son bulma, ıstırap verici bir son olarak görülmüş bununla birlikte bir gün çaresinin bulunabileceğine inançla şifalanması gereken bir hastalık olarak tanımlanmıştır.

İnsanı ölüme karşı en çok korkutan ve etkileyen kendisinin, “ölmek zorunda olan bir varlık” olduğunun bilincinde olmasıdır. Çünkü ölüm, bireyin varoluşuna karşın en büyük tehdit olarak algılanmaktaydı. Bireyde kaygı yaratan ölmek zorunda olduğu gerçeği aynı zamanda birey için diyalektik olarak onu yaşama bağlayan, varoluşunu anlamlandıran bir neden de olabilmekteydi.

Varoluşçuluk, insanın evrendeki konumunu, varoluşunun niteliklerini ve bireyin tüm yaşamsal gerçekliğini inceleme konusu yapmakla beraber, ölüm olgusuyla bu varoluşsal gerçekliği tamamlamaya çalışmaktadır. Varoluşçu felsefenin ilgisi, var olana ya da var olanın “varoluşuna dönüktür.” (Foulque, 1998:39).

Varoluşçu bir psikiyatri olan İrvin Yalom’a göre birey, ölüm korkusuna karşı gelebilmek ve bu korkuyla mücadele edebilmek için tüm yaşam şevki ve enerjisini kullanmaktadır. İnsanın ölüme karşı verdiği bu çabada, kişisel yaşamına değer katma ve zenginleştirme yönünde bir gayret gösterme eğilimi vardır. Yaşamdaki ve ölümdaki temel anlamı bulmaya yönelik kaygı ölüme dair düşünceler, anlamsızlık ve suçluluk gibi varoluşsal temalar içerir (Weems ve Ark., 2004). Bu ifadeye bakıldığında aslında varoluşsal kaygı ile ölümlü ilgili duyulan kaygı ve korkunun benzer duygular olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Ölüm korkusu bütün insanlarda ortaktır: hiç ayrılmadığımız karanlık gölgemizdir (Yalom, 2017:9). Bu nedenle insan yaşamı boyunca ölümlü baş etmenin yollarını arayıp durmakta en azından ölümlü kaçınılmazlığının yarattığı korkuya karşı farklı savunma biçimleri geliştirmektedir.

Ölümsüz olma arzusu; sadece ölümlü korkmakla ilgili değildir ya da sadece korku ile bu kavramı açıklamak gerçekçi olmayacaktır. Bu ölümsüzlük arzusu pek çok bilimle ilintili ve birçok yaşam felsefesi noktasından açıklanmaya ihtiyaç duyar.

Ölümsüzlük arzusu ve arayışı; özellikle günümüz modern insanının, geçmişteki atalarında da olduğu gibi ölümlü kaçınılmazlığının yarattığı korkuyla başa çıkma tesellisi gibi görünmektedir.

Ölümsüzlüğü savunan filozoflardan Zygmunt Bauman; ölümlülüğü zaten insanın doğasında, bireye ait bir gerçeklik olarak dile getirirken buna karşın ölümsüzlüğü bireyin doğasında bulunmayan ve bunu ancak insanın keşfedip oluşturması gerektiği bir durum olarak değerlendirir. Görülmektedir ki, Bauman, insanlığın ölümlü olduğunu bununla birlikte ölümsüz olmanın yollarını araması gerektiğini

ve/veya ölümsüzlük denen durumun gerçekleşme ihtimalinin mümkün olabileceğini iddia etmektedir.

Biyoteknoloji alanında önemli çalışmalara imza atmış ve öncülerinden sayılan William Haseltine ölümsüz olabilmek ile ilgili çok farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Ona göre insan yaşamının doğası ölümlülük değil, ölümsüzlük olmalıdır. Nedeni ise DNA'nın ölümsüz bir molekül olmasıdır. Hâlihazırda görünen ve bilinen DNA molekülünün kendisinin günümüze kadar kopyalana kopyalana gelmeyi başardığıdır. Öyleyse önce bir insan ömrünü ikiye ya da üçe katlamak sonra ise insan beyninin gizemleri çözüldüğünde ise bedeninin ve beyninin yaşam süresini uzatmak mümkün olacaktır.

Buradan yola çıkarak denebilir ki eğer insanın temel taşı olan DNA ölümsüz ise insanın ölümsüzlüğü de söz konusu olabilmektedir hatta normal olmayan ölümsüz bir DNA'dan var olan insanın ölümlülük fikridir. Diğer bir açıdan; bilimin bu keşfine ve içinde bulunulan çağa kadar ölüm doğal bir yok oluş, olması gereken son olarak kabul edilmişken, bundan sonrası için yerini ölümsüzlüğün gerçekliğine bırakmıştır. Artık ölüm doğal olmayan ve anormal bir olgu olarak değerlendirilmeye başlanmış, insan anatomisi ve biyolojisine bakıldığında ise asıl olanın ölmemek ve ölümsüzlük olması gerektiği düşünülmüştür.

2. Bireyin Ölüme Karşı Tutumu ve Ölümsüzlük Arayışı

Irvin Yalom, “her anı ölümün tamamen farkında olarak yaşamak hiç kolay değildir”, bu “güneşe doğrudan bakmaya benzer”, fazla dayanamayız; o nedenle “hayatımızı korkudan donmuş bir şekilde geçiremeyeceğimiz için ölüm korkusunu yumuşatacak yöntemler üretiriz” (Yalom, 2008: 12) der. İrvin Yalom'a göre bu yöntemler; çocuk yaparak kendimizi geleceğe DNA aktarımı ile taşımak; zengin olmaya çalışmak, daha popüler ya da daha ünlü olmayı hedeflemek ya da daha görünür olmak için uğraşmak; saplantılı, koruyucu ritüeller geliştirmek veyahut nihai kurtarıcı, koruyucu olarak kabul edilen Tanrı öğretisi olan inanç sistemlerine dâhil olup inanmaktır.

Günümüz ünlü psikanalistlerinden İrvin Yalom'un insanın ölüm korkusu ile ilgili özellikle psikoloji bilimine kattığı sayısız çalışması mevcut ve bu çalışmalar insanın ölüm karşısında gösterdiği tutumu özellikle psikolojisi açısından açıklamaya yardımcı olmaktadır. Öncelikli tepkiler psikolojiktir ve insan, ölüm korkusuna ve düşüncesine karşı ilk tepkisini bilincinde vermeye çalışır. Kişi sürekli ölümü düşünemez. Bu hayatı çekilmez ve yaşanmaz kılan bir korku yaratır. Ancak İrvin Yalom'a göre; evlenip çocuk yapmak, zengin ya da ünlü olmak, göz önünde olup bilinir olmak, ölümlü baş etmenin en kolay yoludur.

Yalom'un görüşlerine benzer bir biçimde ölüm olgusu üzerine çokça araştırma gerçekleştirmiş akademisyen ve halkbilimci Sedat Veyis Örnek, saha çalışmalarına dayanarak, insanların ölüm korkusundan kurtulmak için bir takım pratikler uyguladığını ve ayrıca bu pratikler içerisinde dinin önemli bir yer tuttuğunu dile getirmiştir. Ancak dinsel inancın ölüm korkusunu ortadan kaldıramasa da hafiflettiğini gözlemleyip çalışmalarında aktarmıştır. Fakat bütün toplumsal ve teknolojik gelişmelere rağmen Örnek'e göre insanlar ölüm karşısında korkularını ve çaresizliklerini yenememişlerdir. Yine Örnek'in, ölüm üzerine yaptığı araştırmalarına rağmen, ölüme karşı tutumu sorgulandığında karşımıza belirgin bir

davranış biçimi çıkmaktadır: Bu davranış; Örnek'in, İrvin Yalom'un da ölümle başa çıkma yöntemlerinde açıkladığı gibi ölüm üzerine bir kitap yazarak yani geride bir eser bırakarak yüceltme (süblimasyon) yoluyla korkusunu yenme çabasıdır.

Sigmund Freud için yüceltme (süblimasyon) mekanizması "uygarlığın başarıları için en güçlü etkenlerden biri"dir (Freud, 1993: 47). Örnek'in de gerek bu kitabı ve diğer tüm akademik ve sanatsal çalışmalarıyla ölüme karşı bir duruş, bir karşı koyuş belki de daha çok bir teselli yakalamaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

3. Anadolu'da Ölüme Karşı Tutum

Kadım kültür ve medeniyetlerin günümüze bıraktığı eserler arasında yer alan tarihin en eski ve ilk yazılı destanı özelliğine sahip olan Gılgamış destanına bakıldığında aslında ölüme çare arayışının ya da ölümsüzlüğün ardından gitmenin insanın doğasında hep var olduğu, zamana veya toplumsal dinamiklere bağlı bir arayış olmadığı görülmektedir.

Gılgamış destanında; Gılgamış, bir Sümer kahramanı olarak geçer. Gılgamış kentin çevresini bir surla kapatmak ister ancak sürekli bu tip yıpratıcı işler yaptırılan halk, surları yapmak istemez ve Gılgamış'ı tanrılara şikâyet eder. Halkın şikâyetini dinleyen Tanrılar özellikle Tanrı İştâr; savaş ve aşk Tanrıçası, onları korumak adına Enkidu'yu görevlendirir. Destanın devamında Endiku ile karşılaşan Gılgamış Endiku ile dost olur ancak bu Tanrı İştâr'ı kızdırır. Endiku ile Gılgamış birlikte insanoğlunu düşman yaratıklardan kurtarır ve çeşitli kahramanlıklar gösterir. Bu kahramanlıklar sonrasında Endiku, dostu olan Gılgamış'ı Tanrı İştâr'ın huzuruna çıkarır. İştâr Gılgamış'ı çok beğenir ve baştan çıkarmaya çalışır. Tanrı İştâr Gılgamış ile olmak ister ancak Gılgamış buna reddeder ve her ikisi de Tanrı İştâr'ın gazabına uğrarlar. Bu gazab Endiku'nun cüzzam hastalığına yakalanıp ölmesine neden olurken Gılgamış'ın da ölümden korkup kaçmasına neden olur. Kaçan Gılgamış hem İştâr'ın lanetinden hem de dostu Endiku'nun ölümünden sonra duyduğu korkudan kurtulmak için atası Utanapiştî'yi bulmak ister. Çünkü atası Utanapiştî ölümsüzlüğün sırrına sahiptir. Gılgamış uzun ve yorucu yolculuklardan sonra atasına ulaşır. Utanapiştî Gılgamış'ı tanrıçanın şerrinden kurtarır ancak ona ölümsüzlüğün sırrını açıklamaz. Ölüm-ölümsüzlük muammasını çözmek isteyen ve ölümden korkan Gılgamış'ı yine de boş çevirmemek için ona kuvvet ve gençliğin sırrını yazıp verir.

Gılgamış büyük üzüntüler içinde atasına veda eder. Bir gece rüyasında Enkidu'yu görür. Enkidu, ölümlerin bulunduğu Gölge Vadisi'nde, hiçbiri kendisini tanıyıp hatırlamayan yaratıkların arasında, tanrıların iyiliğini beklemektedir. Gılgamış bu rüyadan anlar ki, ölümsüzlük dünyada ulaşılabilecek en büyük mutluluk değildir. Yeryüzünde gerçek mutluluk, tanrıların yardımıyla insanların hafızasından silinmeksizin gerçek ölümsüzlüğü bulabilmektir (Yılmaz, 2017: 32).

Özellikle destanın son bölümünde ölümsüzlüğün aslında gerçek mutluluğu getirmeyeceği asıl mutluluk veren durumun insanların hafızasından silinmemek olduğu yargısı söz konusudur. Gılgamış ile birlikte Altay Türklerinde yer alan Yaradılış destanı da keza bir ölüm-ölümsüzlük paralelinde geçmektedir. Dönüp bakıldığında birçok mitolojik efsane ve destan günümüze kadar uzanmış, günümüz

Anadolu'sunda inanç, din, felsefe ve edebiyat gibi alanların da oluşumunda büyük rol oynamıştır.

Edebi eserlerde, şiirlerde, ağıtlarda Anadolu'da anlatılan masalarda ve var olan inanışlarda ölüm karşısında yaşanan çaresizlik ve kaçınılmaz sonun ızdırabının yansımalarını görmek mümkündür. Bu ızdırap öylesine korkutucudur ki tarih öncesinden günümüze tüm coğrafyalarda ve kültürlerde ölümle ilgili araştırmalar yapıp ölüme çare aranmıştır.

Ölüm üzerine yapılmış pek çok araştırma özellikle psikoloji ve halkbilimi ile ilgili olanları göstermektedir ki; İnsanoğlu ölüme çare bulamamış olsa da evlenip çocuk yaparak varlığını DNA aktarımıyla sürdürmeye çalışmakta ve bu şekilde sonsuza dek yaşamayı arzulamaktadır. Bununla birlikte zengin olup tanınmak, zenginliğin bilinirliğinden yaralanmak, ünlü ya da şöhretli olmak hep bu ölümsüz olma çabasının sonuçlarıdır.

Birçok halkbilimci ve bu konuda öne çıkmış bir isim olan Veyis Örnek'in çalışmalarından hareketle; Anadolu Folklorunda Ölüm' de ölüme ilişkin pratiklerin kaynağına ilişkin biricik yorum psikanalistik bir yorumdur: Kaynağı bilinçdışında olan ölüm korkusu (Cengiz,2015:246).

Ölüm çağlar boyu her dönem ve kültürde insanoğlunun yaşamını bir fiil etkilemiş, düşünce ve davranışlarını şekillendirmiş ve tüm bunların sonucunda ortaya şekillenmiş bir yaşam biçimlemesi çıkarmıştır. Tüm insanlık adına en eşit ve nihai son olan ölüm, bireyleri daima bir son olarak dehşete düşürmüş ve gizemiyle merak uyandırmıştır. Yeryüzünde, bilinen insanlık tarihinde ve pek çok toplum yapısında her ne kadar aralarında kültürel, coğrafi ve dinsel farklar olmasına rağmen konuyla ilgili inançlar, adetler ve eylemler arasında çoğu zaman benzerlik görülmektedir.

Ölümün tüm insanlar için eşit ve kaçınılmaz bir son oluşu, tüm dünyada ölümle ilgili uygulanan adet ve inanışlara evrensel bir karakter kazandırmıştır. Bu açıdan bakıldığında aralarında ciddi kültür, yaşayış, coğrafi ve geleneksel farklar olan toplumlarda bile ölümle ilgili ritüel ve inançlarda ciddi benzerlikler şaşırtıcı derecede vardır. Elbette ki, değişik etkenler sonucu ortaya çıkan çeşitlemeler, yöresel özellikler, belli bir halkın, etnik grubun coğrafyasından ve kültüründen gelen ayrımlar söz konusudur. Ancak bunlar ayrıntılarda ve yöresel motiflerde görülmekte, ana davranış kalıplarını etkilememektedir (Örnek, 1971:109)

Özellikle Anadolu'da ve birçok toplumda ölüme karşı duyulan korku nedeniyle ölümü düşündürten ön belirtileri gören kişilerin, korkularını gidermek adına bir takım geleneksel davranışlar sergilediklerini ve bu geleneksel davranışların kökeninin oldukça eskiye dayandığı söylemek yanlış olmaz. İnsanların yaşadıkları evle ilgili alan-mekân, evde kullanılan eşyalar, araç ve gereçler, yiyecek-içecek etrafında edindikleri bir takım inanma ve ritüellerin de temelinde ölümden duyulan korkunun yattığı bilinmektedir.

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışındaki bir takım davranışları; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik

değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir önbelirtisi saymaktadır (Örnek, 1971:15).

Anadolu'da ölümü düşündüren birçok belirti olduğu kabul görmekte: bu belirtiler; hayvanlarla, ev içerisindeki eşyalar veya yiyecek-içeceklerle ilgili olanlarla birlikte çevresel işaretler ve gökyüzü olayları ile ilgili veyahut düşlerle ilgili olanlar şeklinde sıralanabilmektedir.

Örnek olarak ölümü önceden haber veren belirtiler arasında, görülen rüyalarındaki sembollerin yorumlanması, hayvanların tepkileri, hava koşullarındaki değişimler önemli bir yer almaktadır. Özellikle hayvanların çıkardığı sesler biçimsel özellikleri; uğurlu veya uğursuz sayılmaları bu tip inançların oluşması ve pekişmesinde etkindir.

Birey etrafını çevreleyen doğayı gözlemlemekte ve çevresinde olup bitenleri örneğin hayvanların çıkardığı sesleri; uluma, kişneme, böğürme gibi belli hareketleri ve alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan bir ölümün önbelirtisi ve işareti olarak yorumlanmaktadır. Haliyle bu tip belirtilere tanık olan kişi ölümle ilgili gizli bir korkuya kapılmakta ve gelen tehlikeye karşı önlem almak adına birçok yonteme başvurmaktadır.

Özellikle birçok coğrafyada köpeğin uzun uzun uluması ve bu ulumanın belli bir hanenin önünde ya da kapısında oluyor olması o evden cenaze çıkacağına dair işaret kabul edilmektedir (Örnek, 1971: 16)

İnsanoğlu, ölüme çare bulamadığından ve bu çaresizliğin karşısında duyduğu korku nedeniyle çeşitli inanışlar, örf ve adetler geliştirip durmuştur. Bu inanış ve adetlerin birçoğunun ortaya çıkmasının nedeni de ölümden kaçınmak, ölüme bir türlü bulamadığı o çareyi teselli noktasında sağlayabilmektir. Hatta birçok davranışın ve tutumun özellikle ölümü çağrıştıran veya hissettiren durumlarda ortaya çıkıyor olmasının temel sebebi insanoğlunun ölümden duyduğu korkuya çare bulamayışındandır.

Özellikle belli coğrafya ve bölgelerde ölüye ve ölüme karşı çeşitli inanışlar geliştirilmiştir. Mesela Hopa, Rize, Ankara, Kastamonu gibi yörelerde ölüm bulaşmıştır diye ölü evindeki yemekler veyahut sular boşaltılır, açık tuz varsa yine aynı gaye ile örtülürdü. Temelde bütün bu davranışa yansımış gelenek ve göreneklerin oluşmasındaki temel sebep ölümsüzlüğü kovalayan insanın ölümüne çare bulamayışı ve ondan fazlaca korkuyor olmasıydı.

Yine bireyin ölüm karşısındaki tutumlarından birisi de ölümü anons etmesi ya da duyurmasında gözlemlenebilmektedir. Kültürden kültüre, toplumdaki topluma farklılık gösterse de özellikle Anadolu'da ve pek çok toplumda ölümü duyurmanın belli ortak özellikleri söz konusudur. Bir ölüm olayı olduğunda genelde bu kayıptan dolayı oluşan yasın getirisi, çevre ve komşular tarafından görülmek suretiyle duyulur ve teselli süreci başlardı. Teselli ölümün en doğal süreçlerinden birisidir ve akrabalar, komşular, sosyal çevre bu sürecin parçalarını oluşturan bağlardır.

Ölüm olayının duyurulmasında en bilinen yöntem Anadolu kültüründe camilerden sala okutulması veya belediyelerden ölüm anonsu yapılması ile birlikte daha büyük kentlerde gazetelere ilan vermek şeklinde görülebilir.

Aşağıda büyük ve küçük boydaki iki ölüm ilâmı görülmektedir.

V E F A T

Trabzon eşrafından merhum Halil İbrahim Karaali'nin ve merhume Seher Karaali'nin oğulları, Lamia Karaali'nin sevgili eşi, Mehmet Karaali ve Sema Karaali'nin sevgili babaları, Suzan Karaali'nin kayınpederi, Sermin Karaali'nin büyükbabası, Avukat Ekrem Atakul ve Sümbül Atakul'un damatları, Cahide Atakul ve Ayla, Gürdoğan ve Uras Gürdoğan'ın enişteresi, Kemal Üçyiğit ve Türkân Üçyiğit'in çok sevgili ve candan arkadaşları

Yüksek Kimya Mühendisi ve İstanbul tüccarlarından eşsiz insan

OSMAN KARAALİ

13. 9. 970 günü Tanrının rahmetine kavuşmuştur. Cenaze 14. 9. 970 Pazartesi günü öğle namazını müteakip Şişli Camiinden kaldırılarak Feriköy aile kabristanına defnedilecektir.

**KARAALİ AİLESİ ADINA EŞİ:
LAMİA KARAALİ**

Sonuc ... - 14053

ÇOK ACI KAYBIMIZ

Ruhsat hanım ve merhum Bağkumiser Remzi Veyselî'nin sevgili kızı, Norveç Büyükelçisi Rüştü Veyselî ile Leman Ergün'ün biricik Ablaları,

MEDİHA VEYSELİ

14.61971 günü Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi 15. 6. 1971 günü öğle namazını müteakip Sinop'un Büyük Camii Şerifinden kaldırılarak aile kabristanında ehdi istirahatgahına tevdi edilmiştir.

AİLESİ

Milliyet — 8205

Ölümlerle alakalı düşünce ve tartışmalar insanlık tarihi kadar eskidir bu nedenle asırlar boyu birçok düşünür, ölümün kaçınılmazlığı ile yüzleşmek ve hesaplaşmak zorunda kalmıştır. Tarih boyunca süren bu hesaplaşma Antik Yunan döneminde Epikür, sonrasında ise Eflatun gibi düşünce isimleriyle ilerleme göstermiştir. Epikür ölümü yaşamın güzelliğini bozan, hayatın tadını kaçıran bir durum olarak görüp buna karşı bir maskeleye çabası gösterirken, Eflatun için ölüm; hayatın tek gayesi ve gerçek anlamı olarak görünür.

Ölüm tüm insanlık için başa çıkılması en zor mücadelelerden biri olarak süregelmiş ve sadece Antik Yunanda değil aynı zamanda derin bir yer ve öneme sahip olduğu İslam dünyasında da sorgulanmıştır. Ölüm şuuru ve ölüm sonrasının hazırlığı çoğu Müslüman düşünür içinde enine boyuna uğraşmış bir konudur.

İbn Sina yazdığı "Ölüm Korkusundan Kurtuluş" adlı eserinde hemen hemen her bireyin ölüm karşısında duyduğu korku ve endişeye işaret etmiş, bu endişe ve korkuların çıkış noktasının ne olduğuna açıklık getirmeye çalışmıştır. Sadece bu hislerin sebeplerini göstermekle kalmaz İbn Sina, aynı zamanda bu hislerden kurtulabilmek için hangi duygu, düşünce ve tutuma sahip olunulması gerektiğini de anlatır eserinde.

İbn Sina, yazdığı "Ölüm Korkusundan Kurtuluş" adlı eserinde: ölüm korkusunun nedenlerini;

1. Ölümün hakikatini bilmemek.
2. Öldükten sonra kişinin başına neler geleceğini kestirememek.
3. Beden çürüyüp yok olduktan sonra kişilik ve benliğin de tamamen hiçliğe kavuşacağını, buna karşılık kendisinden sonra âlemin varlığının devam edeceğini zannetmek.

4. Ölümünden önce ve ölüme yol açan hastalıkların acı ve ıstırabından başka ayrıca ölüm için de bir elemin var olduğunu zannetmek.
5. Öldükten sonra kendisine bir ceza ve işkence edileceğine inanmak.
6. Öldükten sonra nereye gideceğini ve başına ne geleceğini bilemeyip, şaşkınlık içerisinde olmak.
7. Arkada bırakacağı mal ve miras üzerine üzüntü duymak, olarak sıralar (Hökelekli, 1991:157).

Buradan hareketle görünen ölümün anlamı ve yarattığı hissin bir toplumdan ötekine, bir devirden diğerine değişkenlik gösterdiğidir. Özellikle bazı geleneksel kültürler ve semavi dinler; ölümü bir bitiş ve son olarak değil de içerisinde ceza-ödül barındıran ikinci bir yaşamın başlangıcı olarak görmüşler, hayatı, daha sonra başka bir forma dönüşmüş olan varoluş biçimine sahip, yeni bir süreklilikle yer değiştirmiş süreç olarak kabul etmişlerdir.

4. Bireyin Popüler Kültür Odağında Ölümsüz Olma Arzusuna Dair

Eric Fromm'un ölüm korkusuna bakış açısı ise oldukça ilginçtir; o ölüm korkusunu ahlaki bir mesele olarak görür. Ona göre gerçekte ölümden korkmak aslında sanıldığı gibi hayatı sürdürmemekten korkmak değildir. Bireyin duyduğu bu korku Fromm'a göre ölümden değil, sahip olduğu şeyleri; bedeni, malını-mülkünü, benliğini yitirmekle ilgilidir ve hiçbir şeye sahip olamayacağı bir sona uçuruma sürüklenmekle alakalıdır. Sahip olma kavramına bağlılık duydukça ölümden korkar insan çünkü ölüm hali bir nevi sahip olamamaktır.

Ölümsüzlüğü bir yanıyla yaşadığımız somut dünyada bedensel varlığımızın son bulması ile varılan öteki ruhani hayatta verilecek ikinci bir yaşam şansı olarak değerlendirmek mümkünken, diğer yandan insanoğlunun yaşadığı süre boyunca yine de ölümsüzlüğün peşi sıra koşması bir çelişki olarak görülmektedir. Ancak bunun sebebi varsayılan ikinci ruhani yaşam şansının veya dünyanın varlığını kanıtlayan herhangi bir somut işaret, bilgi veya tecrübenin (inanma ya da dinsel bilgiyi saymazsak) olmamasından kaynaklıdır.

Ölümsüzlüğe karşı sahip olunan çaresizlik ve sonsuz yaşam için duyulan arzu insanoğlunu eserler bırakarak, kültür ve değer yaratarak yaşamını anlamlandırmaya ve şekillendirmeye itmiştir. Böylece birey kendinden sonra sürecek yaşama ve kültürel hayata bir değer olarak eklenerek ölümü yenebileceğine hatta sonsuza dek ölümsüz kalabileceğine inanmış, bu var sayıyı bilinçaltına işlemiştir.

Bauman'a göre kültürün bu bağlamda ölüme karşı insanı koruyan bir yönü vardır ve bu noktada kültürün iki etkinliğinden söz eder. Bunlardan ilk etkinlik; kültürün hayatta kalma ile ilgili olanıdır. Ölüm olgusunu dünyevî, sıradan, doğal düzeyinden yukarıya çıkarma; ölümü doğrudan ya da (daha önemli ölçüde) dolaylı yoldan biraz daha zorlaştırmayı sağlar (Bauman, 2000:15,16). Kültürün ikinci etkinliği ise; insanın doğasında olmayan ama her zaman aradığı, arzuladığı ölümsüzlük ile ilgilidir. Tam manasıyla ifade edildiğinde, ölümden daha uzun süre hayatta kalmak, ölüm anına son söz hakkını vermemek, böylece ölümün uğursuz ve korkutucu önemini bir ölçüde azaltmak: 'o öldü, ama eseri yaşıyor'; 'Onu sonsuza dek hatırlayacağız.' ” diyebilmek, beden ve ruh-düşünce düalitesi açısından önemlidir (Şimşek, 2014: 234).

Kültür; “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür.” (<https://sozluk.gov.tr>, 2019). Bir milletin kendine ait dil, ahlak, hukuk, din, estetik, ekonomi, bilim ve düşünce hayatının uyumlu halidir kültür. Bir toplumu oluşturan bireylerin günlük hayatlarını nasıl sürdürdükleri, inançları, ibadetleri, komşuluk şekilleri, alışveriş ve tüketim alışkanlıkları, boş zaman harcama aktiviteleri vb. kültürün bir göstergesidir. Bununla birlikte 19. yüzyılda kapitalizmle birlikte, yeni ve eşsiz olan egemen bir kültür, kitle kültürü ortaya çıkmıştır.

Bu kültür ihtisaslaşmış özel bir sektör, durmadan artan endüstri üretimi ve en önemlisi ilk defa işçi sınıfına yöneltilen ve özellikle onların tüketimi için üretilen bir kültür olarak ortaya çıktı (Erdoğan, 2004:4).

Kitle kültürü; kitleler için üretim yapan bir endüstrinin varlığı ve bu yapının maddi hayatı var etme ve bu var etmenin de şeklinin materyal ya da düşünsel yansıtılmış halidir. Kitle kültürü seri üretim ve ticarileşmenin üzerine kurulu bir döngüye sahiptir. Günümüzde kitle kültürü etkisini, özellikle kitle iletişim araçları ve bu araçları destekleyen ya da araçlar tarafından desteklenen sermaye grupları, küresel pazarın mal, hizmet ve ideolojisiyle artırır. Kitle kültürü ile biçimlenen dünya düzenine bakıldığında bunun kapitalist üretim tarzının göstergesi ve yaratımı olduğu söylenebilir.

Bu noktadan hareketle popüler kültür kavramı; kültür, kitle kültürü bileşenlerinin en güncel ve işleyen halidir. Birçok sosyal bilimci tarafından üzerinde çalışılmış olsa da hali hazırda üzerinde tek bir tanımda birleşilememiştir. Popüler kültürün üretim ve tüketim süreçlerindeki ideolojik işlevleri üzerine farklı ya da birbirini tamamlayan görüşler mevcut olsa da Marx, Gramsci, Althusser ve Frankfurt okulu temsilcileri popüler kültüre kitleleri güdüleyip yönettiği ve kitle kültürüyle bir olduğunu düşündükleri için olumsuz yaklaşırken, John Fiske, De Carteau gibi düşünürlerde halkın sesi olduğu vurgusunu ileri sürerek pozitif yaklaşırlar. Pozitif yaklaşımda; birey popüler olan içerisinde bilinçli tercihe sahiptir ve bu tercih hakkı bireyin popüler kültürde özgür olduğunu gösterir. Popüler kültür; halkın kültürü olarak tanımlanırken günümüz yaklaşımlarında biraz anlam kaymasına uğrayarak güncel olanın içerisinde bir popülariteye sahip olmak anlamında yani popüler olmak, tutulur, takip edilir, ön planda olmak, şöhret olmak, ünlü olmak gibi anlamları da içine almıştır.

R. Willims'a göre popüler kültür ve kitle kültürü arasındaki fark; popüler kültürün halk tarafından yaratılmış olduğuna inanılıyor olması ile kitle kültürünün belli bir toplumsal grup tarafından halk için bilinçli üretilmiş olduğudur.

Kültür, kitle kültürü, popüler kültür nihayetinde insan davranışını oluşturan, yönlendiren ve de şekillendiren en önemli öğeler. İnsan içinde bulunduğu toplumun kültür yapısına göre davranır, yaşar, şekillenir ve de tepkilerini kültürün itici dinamiklerine göre verir. Kültürü oluşturan değerler bireyin; tüketim alışkanlıkları, hayata bakışı, paradigması, inancı, ilişkileri üzerinde büyük öneme sahiptir.

Popüler kültürle beraber yaşam alışkanlıklarımızda belirleyici olarak ön plana çıkan tüketim alışkanlıklarımız, tüketim kültürünü doğurmuştur. Tüketim toplumu

yaratmanın ve tüketim kültürünün ana gayesi, sürekli yeni ihtiyaçlar yaratmak ve bitmek bilmeyen ihtiyaçlar döngüsünde bireye bu ihtiyaçların sonsuz olduğunu aşlamaktır. Yaratılan yeni ihtiyaçlarla sürekli bireyin satın alma, tüketme hevesinin canlı tutulması var olan üretim ve tüketim döngüsünü işler, aktif hale getirerek kar döngüsünün de sağlanmasına hizmet etmektedir. 19.yüzyılda Friedrich Nietzsche (1844-1900)'in batının değerler krizine kişisel tepkisi (hazcı-epikuryan) yirminci yüzyılda kapitalist sistemin de yapısal bir dönüşüm geçirmesiyle bir toplumsal proje olarak tüketim toplumunu oluşturdu (Demirzen, 2010). Bundan sonraki süreçte de tüketim toplumu kendi kültürünü oluşturdu. Popüler kültürün en önemli özelliği bir tüketim malzemesine ihtiyaç olunmadığı halde o şeyi ihtiyaçmış gibi hissettirip satın alma davranışı ve tüketme ihtiyacı yaratmak gibi gizli mesajlarının var olmasıdır. Yani tüketim kültürünün temel dayanağı olan tüketme kavramı, popüler kültüründe ana varoluş olgusudur.

Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarda tüketim eğiliminin arttığı, bu eğilim artışının nedenlerinin; tüketicinin farkındalık düzeyinin dışında gelişen ve sosyal psikolojiyi de içinde barındıran ölüm kaygısının olduğu görülür.

Kapitalist düzen ve getirisi popüler kültürle birlikte tüketim kültürü insanın tüm alışkanlıklarını şekillendirirken hayata bakışını, korkularını, ihtiyaçlarını da şekillendirmektedir. Bireyin ölüm karşısındaki tutumu içinde bulunduğu çağın değerlerine göre elbette ki değişim göstermektedir. Modern hayat insanının, sıradanlıkları arasında bir varlık algısı içerisinde yaşadığı hayatta, ölüm olgusu hayata dair olmayan “kaza” niteliğinde bir olay olarak içselleştirilmiş ve popüler kültür içerisindeki tüketim insanından uzaklaştırılmıştı. Oysaki modern öncesi toplumlarda ölüm doğal, kaçınılmaz bir süreç olarak insan tarafından evcilleştirilmişti. Bu evcilleştirilme Popüler kültür insanı tarafından algılanamaz ve kabul görmez. Kentleşmiş modern insan, modern yaşam tarzı içerisinde ölüm kavramını ve ölüye/ölüme ait bütün kavramları mekândan/şehirden uzaklaştırmış, şehir hayatının dışına itmişti.

Baudrillard, “Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm” adlı kitabında ölümlerin zaman içerisinde, köy ve kent merkezlerinin sıcaklığını yansıtan ve insanların bir araya toplanmak için de kullandıkları mezarlıklardan alınarak “dış”a doğru atıldıklarına dikkat çeker ve “yeni kentler veya çağdaş metropollerde gerek fiziksel mekân, gerekse zihinsel mekân anlamında ölümler için öngörülen hiçbir şey”in olmadığını söyler (Baudrillard 2009, s.246. akt. Çelik 2011).

Ölüm, sonsuz tüketim döngüsü ve bitmeyen ihtiyaçlar sonsuzluğunda, sonlu olmayı anımsattığından popüler kültür insanının hız ve tüketim üzerine kurguladığı hayatına bir başkaldırıdır ve tüketim toplumu insanı bu başkaldırıcıyı asla kabul etmek istemez. Bu başkaldırı, sonsuz tüketimler ve ihtiyaçlar döngüsünde, sonlu olmanın çaresizliğini yaşayan ve ölümsüz olma arayışı üzerine hayatını kurgulamaya çalışan modern insanın yenilgisidir.

Geçicilik ve hız, popüler kültürün en büyük özelliklerinden biridir ve bu nedenle bireye sürekli dönüştür-iyileştir pratikleri yerine, kullan-at pratiklerini dayatır. Popüler kültür sürekli tüketime teşvik eder ve bu nedenle tüketirken hızla yarışan popüler kültür insanı için ölmeye zaman yoktur. Sonsuz tüketim içerisindeki bireyin, bu tüketim teşviki içerisinde ölmesi, ölümlü olması büyük bir kayıptır ve bu nedenle ölümün kendisine hatta düşüncesine bile yer yoktur.

“Ölüm geldiğinde, bizim metabolik faaliyetlerimizi durdurmaktan çok, kültürel faaliyetlerimize de son verecek ve her şeyin yarım kalmasına neden olacaktır.” Yaşamı anlamlı kılmak için yapılan kültürel faaliyetler, aslında tam da yaşamı anlamsız kılan ölüm bilgisine ket vurmaya amaçlı ortaya çıkmıştır. Sanat eserlerinin ortaya çıkışı, tarihlerin yazılışı, koleksiyonculuk gibi kültürel eylemlerin hepsi aslında birer ölüme karşı koyuş, hayata dair ölümsüz eserler bırakmak adına ortaya çıkmıştır (Acar, 2007:2).

Birey, değişen toplum yapısı ve kültürü ile birlikte yeni çağa ve getirilerine ayak uydurmaya çalışır ve yenedünya düzeni; popüler kültür, tüketim kültürü ve onun en vazgeçilmez enstrümanları olan kitle iletişim araçlarına bağlıdır. Kitle iletişim araçları ürettikleri mesajlarla topluma ve tüketim alışkanlıklarına yön verirken bu araçlardan biri olan sosyal medya bireyi realiteden uzak bir dünyada yeniden inşa eder. Sosyal medya yeni modern ya da post modern insana kendini yeniden var etme imkânı ile birlikte sonsuz olma, ölümsüzlüğünü yaratma imkânı da sunmuştur artık.

Popüler kültür içerisinde yaşayan birey yeni teknoloji ve çağın getirisi; sosyal medya üzerinden iletişim kurmak suretiyle kendi tarihçiliğini yapar. Bunu yapma sebeplerinden en önemlisi ölümsüz olma arzusudur. Kişi kendi izini bırakma, tarihini yazma isteğiyle, günlük rutini içerisinde yaşadığı her şeyi sosyal medyada paylaşmakta, yediği-içtiği, giydiği, sevdiği, gezdiği her yerin ve her şeyin kronolojik takvimini tutmakla, tıpkı bir salyangoz gibi izini her yere bırakmakta ve bıraktığı bu izin parıltısından memnuniyet duymaktadır. Çünkü bu sayede kabul gördüğüne, görünür, bakılır, istenir ve sevilir olduğuna inanmakta ancak bu sayede yaşadığını kanıtlamaktadır. İnternet’te paylaşılan hiçbir şey kaybolmamakta, kayıt altına alınmakta ve bu da bireyi ölümsüz kılmaktadır (Güz ve Şahin, 2018:237).

2014 yılında ABD’nin Kaliforniya eyaleti Sacramento ilçesinde öldürülen ünlü youtuber ve sosyal medya fenomeni Meesha Ridge (Tamisha Evette Glashen) ‘in hala youtube ve sosyal medya kanallarında varlığını tıpkı yaşıyormuş gibi sürdürüyor olması sosyal medya ve teknolojinin sağladığı ölümsüzlüğe en net örnektir (<https://www.abc10.com>, 2019). En son videosunun 2014 yılına ait olmasına rağmen sayfası eski videoları üzerinden halen aktiftir. Öldürüldüğü dönemde 140 bin aboneyi geçmeyi başaran ve moda tasarımlarıyla ünlünen genç kadın, ölmesine karşın varlığını teknolojinin yardımı ve popüler olmanın sağladığı kitle kültürü anlayışı ile sürdürmektedir.

Van Dijk’in 1980 sonrası internet teknolojilerindeki gelişmelerle ortaya çıktığını söylediği ağ toplumu kavramıyla, sosyal medya bireyin hayatına bu toplumun bir parçası olarak dâhil olur. Birey sosyal medya sayesinde kendi ölümsüzlüğünü yaratır. Gündelik yaşamına ait kayıtlar vardır artık. Yeni sosyal medya yaşamları, sadece gündelik yaşama ait kayıtlar sunmaz, aynı zamanda bireyin ölüm anını ölümsüzleştirmesine izin verir. Artık teknoloji sayesinde ekranlar önünde her anını, yaşamının her detayını belgeleyip, kaydını tutan birey ölümünün de kaydını tutmaktadır. Sosyal medya ve teknolojinin geldiği noktada dijitalleşen hayatlar ölümü de dijitalleştirmiştir. Göz önünde yaşamaktan çekinilmiyor, fark edilmek ve sonsuz olmak için tüm yaşamını dijital mecralar sayesinde gözler önüne seriyorsa birey neden ölümünü de sergilemesini konu.

2014 yılında Türkiye’de çok konuşulan ve büyük etki yaratan Mehmet Pişkin adlı şahsın intiharı sosyal medya açısından oldukça önemlidir. Bu ölümü önemli ve etkili kılan birçok sebepten biri intihar eden şahsın intihar notunu yaklaşık on dört dakikalık bir video ile youtube üzerinden canlı yayınlamasının ardından kendini asma yöntemi ile hayatına son vermiş olmasıdır (<https://www.youtube.com>, 2019). Video günümüze kadar youtube’da farklı abonelikler üzerinden 1,6 milyon ile 2,7 milyon civarı izlenmiştir. Haliyle sosyal medyanın tarih yazma ve güncelliğini koruma gücü bireye ait anların ölmezliğini yaratır. 2014 te son bulmuş bir yaşamın son anlarının kaydı günümüzde bile hala izlenmekte ve hala güncelliğini koruyabilmektedir. Mehmet Pişkin youtube üzerinden yayınladığı intihar notu ile bir şeyi başarmıştır; teknoloji son bulana kadar ismiyle, kim olduğu ve nasıl öldüğü ile ölümsüz olmayı.

Artık hayatlar teknoloji ve dijital medya sayesinde kayıt altındadır ve bu kayıtlar yeri geldiğinde bir popüler kültür malzemesi, bir kitle kültürü tüketim unsuru ya da daha çok reyting malzemesi olmak adına kullanıma açıktır. Burada youtube gibi bir dijital mecrada kişinin; Meesha Redge ya da Mehmet Pişkin örneğinde olduğu gibi kendisini kayıt altına alması ve bu kayıtların tekrarı ile elde edilen ölümsüzlüğün teknoloji sahiplerine maddi kazanım sağlaması olayın çok farklı bir boyutuna da dikkat çekmektedir. Bu kayıtları ve bireyin dijital mecrada bıraktığı izleri kullanarak; reklamcı, televizyon yapımcısı, imaj üreticileri gibi ölümsüzlük simsarları postmodern gösteride sıradan işleri –kısa, geçici ama hiçbir zaman bütünüyle silinir olmayan bir an- zorla halkın dikkatine sunarak ölümsüzleştirmektedir (Bauman ve Zygmunt, 2000:224- 226).

Sonuç

Popüler kültür insanı, ağ toplumunun bir bireyi olarak artık sanal ağlar üzerinden iletişim kurmakta, bu ağlar üzerinden sosyalleşmekte, ilişkilerini ağlar üzerinden planlayıp yürütmektedir. Sanalda hızla akan hayatların sahibi olan postmodern yeni insan; sanalın sonsuzluğunda var olma gücü ve de imkânı bulmuş, bu sonsuz var olabilme hediyesinin cazibesinde gerçeklik ve sanal arasındaki farkı kaybetmiştir.

İnsanoğlunun en büyük mücadelesi tarihler boyu yine hep en büyük korkusu ile olmuştur. Bu korku öyle ki bilimin, tıbbın, simyanın gelişmesine bile ışık olmuş, yol göstermiş; üzerine dinler, inançlar, felsefeler kurulmuştur. Bu korku; insana ait ve çözümünün hala bulunulamadığına inanılan bir korku olan ölüm korkusudur. Oysaki artık insan somut varlığını bedeniyle hayatta tutmanın hala bir yolunu bulamamış gibi görünse de yeni teknolojiler ve toplumsal değişimlerle birlikte gerek yapay zekâ, robotlar, gerek sanal ağlar ve popüler kültürün tüketime ve hıza yönelik katkılarıyla bunu yapabilmenin yeni yollarını yaratmış gözükmektedir. Ağ toplumunun bir parçası olan sosyal ağlar ve bu ağlar üzerinden iletişim kurmak, ilişkiler yürütmek, paylaşmak özetle sosyalleşmek artık bir yaşam normalitesine dönüşmüştür. Bu yaşamın temel gereksinimi; sanalda sizi var etmek ve bunun içinde sizi temsil eden profiller yaratmaktır. Bu profiller, günlük yaşam rutininize ait fotoğraflarla, kaydı alınan yaşamınızın ayrıntılarıyla, tüketim alışkanlıklarınız, hobileriniz, boş vakit etkinlikleriniz hatta aile ilişkilerinizin detaylarıyla oluşturulur. Fotoğraflarla kaydı alınan hayatınızın artık bir izi vardır. Her şeyin kaydı tutulmuş ve bireyin bir tarihi oluşmuştur. Birey somut hayatının

gerçekliğinde yok olsa dahi yarattığı ve kaydını tuttuğu, kendini yeni bir kimlik inşası ile var ettiği hayatta ölümsüz olmuştur artık.

İnsan, Bauman'ın da dediği gibi ölümsüzlüğü eser bırakarak yakalıyordu ancak bu eserler edebi eserlerden çok internet ve bilgi teknolojilerinin getirisi olan kayıt altına almanın kolaylığından doğan anlardan ibaret kişisel detaylardı.

Tıpkı Gılgamış destanında ölümsüzlüğü arayan kahramanımız Gılgamış gibi ölümsüzlüğün ancak ardından anılarak sağlanabileceğini keşfetmek ve ölümsüzlüğe ancak bu şekilde sahip olmak, her dönem ve kültür içerisinde şekil değiştirerek kendini var etmiştir. Rönesans'ta heykel, resim ve mimari tasarımlarıyla sanata ve dönemine damga vurmuş; Leonardo Da Vinci, Michelangelo, Donatello, Brunelleschi ya da düşünce tarihine ismini yazdırmış Platon, Aristoteles, Jean-Jacques Rousseau, Heidegger, ibn- Haldun, Mevlana ve benzerleri gibi tüm bu isimler çağlar boyu kalıcı olan eserler bırakmış ve eserleriyle ölümsüz olmuşlardır.

Ancak çağımızda anımsanmak için eser bırakmak; somut bedenle ölümsüzlüğü yakalayamasa da bıraktığı izle, anıyla ya da tanınırlıkla asırlar boyu var olmak, yeni toplum düzeni ve teknoloji nedeniyle şekil değiştirmiştir. Artık hayatlar daha çok internet sayesinde sosyal medya mecralarında yaşanıp sürdürülmekte, fark edilme ve kabul görme ihtiyacı içerisinde olan birey kendi varlığını ispatlamak istercesine yaşamını bu mecralarda her detayı ile gözler önüne sermektedir. Teknolojinin gelişmesi ile internet üzerinde yapılan her işlemin bir şekilde kaydı tutulmakta ve sonsuz bir veri arşivi sanal ağlarda oluşturulmaktadır. İnternette yapılan her şey kayıt altında ve kaydı olan her eylem, olay, olayın ait olduğu insan, ölümsüzleşmekteydi bu yolla.

Ölümden korkan ve onu kendi yaşamsal döngüsünde yok etmek isteyen insan bunu somut dünyada gerçekleştirmediyse de sanal dünyada, sanal bağlarla örülmüş yeni toplum düzeninde -tamda istenildiği gibi- ölüm kavramını unutarak, hayatının dışına iterek ya da yadsıyarak bu korkuyla başa çıkmaya çalışmaktadır. Yeni toplum, yeni insana ve yeni baştan kurguladığı hayatına ölümsüzlüğü sunmuş gibi görünse de onu aslında ölümsüzlüğünde yok eder. Popüler kültürde hız, kullan-at pratikleri artık insan hayatı için de geçerlidir. Kültürün kurguladığı bu hayatlar, planlanmış süreçlerinde ve planlandığı şekilde yaşanmak ile yükümlüdürler. Artık sonsuza dek iz bıraktığını sanan insan, sürekli ve maddi-manevi anlamda tükettiği sürece var olduğunu, tüketmeyi bıraktığı ve bu sanal dünyanın döngüsünden çıktığı anda tekrar ölümlü olacağını bilmektedir. Böyle bir inanca ve bilgiye sahip birey, mevcut döngünün ve popüler olanın dışına çıkmak istemez. Bu insanoğlu için yüzyıllardır sürdürdüğü ölümsüzlük arayışında, ölüme karşı kazandığını sandığı sanal zaferin yenilgisi olacaktır. Kaldı ki insan ilk var olduğu andan itibaren ölümü anlamlandıramamış, ölümsüz olmak istemiş, çağlar boyu gelişen dünya düzeni içerisinde bu bilinmezliği çözmeye ve açıklamaya çalışadurmuştur.

Yenidünya düzeninde gelişen teknolojiler ile birlikte sanal da olsa ikincil bir yaşam kurgulayan birey ölümsüz olma hazzını yine kendi somut varlığına bağlı şekilde geçici olmak üzere yine bu sanal düzlem üzerinden ancak yaşayabilmiştir. Bireyin maddesel yaşamı yani somut bedeni ölümle buluştuğunda sanalda var olmak birey tarafından algılanan bir gerçeklik olmaktan çıkacak böylece birey sanalda başkaları için sonsuz ve ölümsüzken kendi için bu sonsuzluk kavramı yine kendi ölümü ile

son bulacaktır. Ancak bireyin çağlar boyu, Gılgamış destanından günümüze konu olan ölümsüzlük arayışı; bir sanrı ya da bir halüsinasyona benzeyen sanal gerçeklikte değil madde düzleminde; somut beden-akıl-ruh bütünselliği ile var olabileme arayışıdır. Bu noktadan hareketle birey sanalda sonsuza dek var olabilmekte ancak bu varoluş biçimi, bireyin tarihler boyu aradığı kendi öz farkındalığı ile madde dünyasında bir varoluş hali olmadığından, ölümsüzlüğün gizemi ve arzusu tazeliğini, teknolojinin sanal bir ölümsüzlük sunmasına rağmen koruyabilmektedir.

Kaynakça

- Acar, Elif (2007). *Ölüm, Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ*, Alt Kitap, Nisan.
- Akar, Elvan (2007). *Bertrand Russell'da Ölüm ve Ölümsüzlük Problemi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Altunay, Fatma D. (2017). *Varoluşçu Felsefede Ölüm Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Arık, M.Bilal, "Popüler Kültüre Temel Yaklaşımlar", *İletişim Fakültesi Dergisi*, s. 327-345.
- Bauman, Zygmunt (2012). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri* (Çev. Nurgül Demirdöven). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2000). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, (Çev. Nurgül Demirdöven), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bollnow, Otto Friendrich (2013). "Ölüm Sorusu", (Çev. Rahman Akalın), *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, s.162-169.
- Cengiz, Serpil A. (2015). "Ölüm Üzerine Düşünmek: Sedat Veyis Örnek'in Anadolu Folklorunda Ölüm Çalışması", *Cyprus International University, Edebiyat Dergisi*, Cilt:21, Sayı: 82, s. 231-255.
- Coşgun, Melek (2012), "Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu", *Yaşam Bilimleri Dergisi*, Sayı:1, s. 837-850.
- Çelik, Ejder (2011). "Modernizmin Ölüm İdeolojisi ve Polisiye Romanda Ölümün Şeyleşmesi", *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik araştırmalar EDergisi*, 1 Haziran.
- Duman, Nesrin (2019). "İntihar ve Medya", *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı: 77, s. 323-333.
- Efil, Şahin (2016). "Düşünce Tarihinde ve Modern Tıpta Ölümsüzlük Arayışı ve Eleştirisi", *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, Sayı: 6, s. 265-286.
- Eraslan, Reyhan Uludağ (2013). "Sosyal Medya Her An Her Yerde Görünür Olmak", *The turkish Online Journal of Desing, Art and Communications*, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sayı: 3, s. 29-37.
- Erdoğan, İrfan (2004), "Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Dergisi*, Sayı: 57, s. 1-19.

- Fiske, John (2012), *Popüler Kültürü Anlamak*, (Çev. Süleyman İrvan), Parşömen Yayınları, İstanbul.
- Fromm, Erich (1982). *Kendini Savunan İnsan* (Çev. Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul.
- Güz, Hanife; Şahin, Gözde (2018). “Sosyal Medya İletişiminin Yeni Aracı Olarak Bedenler ve Benliklerin Dramaturjik Bir Analizi”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, s.235-254.
- Halıcı, Kurtulan Merve; Kararımak, Özlem (2016). “Ölüm Kaygısı, Tinsellik, Dindarlık Eğilimi ve Varoluş Kaygısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, *Spiritual Psychology and Consueling*, Sayı: 1, s. 163-167.
- Hökölekli, Hayatı (1991). “Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı:3, Cilt:3, Yıl: 3.
- Kaku, Michio (2016). *Geleceğin Fiziği* (Çev. Yasemin Saraç Oymak & Hüseyin Oymak). Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Karakuş Gonca, Öztürk Zehra, Tamam Lut, (2012). “Ölüm ve Ölüm Kaygısı”, *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, Sayı: 21 (1), s. 42-79.
- Koç, Sermet; Can, Muammer (2010). “Birinci Basamakta Adli Tıp”, *Klinik Gelişim Dergisi Özel Sayısı*
- Kutludur, Tuvan (2019). *Arkaik ve Klasik Dönem Eski Yunan Toplumunda Ölüm Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Nizam, Feridun; Salğar, Nesrin Öztürk, “Yeni Medya’da Tek Tıkla Şöhret Üretimi: İnternet Videoları İle Gelen Şöhret”, *Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı*, s. 135-147.
- Özdemir, Zafer (2015). “Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı”, *Maltepe Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı: 2(1), s. 112-131.
- Pösteki, Nigar; Velioğlu, Özgür. (2014). “Bireyin Kendini Sunuş ve Konumlandırış Biçimindeki Dönüşüm: Selfie Kimlikler”, *I. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya araştırmaları Kongresi*.
- Şendeniz, Özlem, “Bakmak, Biriktirmek, Paylaşmak: Fotoğraf, Bellek ve Sosyal Medya İlişkisi”, *KTÜ İletişim Araştırmaları Dergisi*, s. 22-31.
- Şimşek, Mehmet Emin (2014). *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, s. 234.
- Tanhan, Fuat; İnci, Figen Ağrı (2009). *Ölüm Eğitimi*, 1. Baskı. İstanbul: Pegem Yayınları, Kasım.
- Turan, Hatice (2017) “Sosyal Medyada Şiddet: Sağduyunun Yitiminde Başkalık ve Kendilik Deneyimleri”, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 27, s. 121-134.
- Tüzer, İbrahim (2004). “Üç Frenk Havası’ndan Modern İnsana Ölüm ve İsmet Özel”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, *Uluslararası Ölüm Sempozyumu*, İstanbul.

- Uluç, Güliz; Yarcı, Ayşegül, (2017). “Sosyal Medya Kültürü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 52, s. 88-102.
- Yalom, Irvin D., (2017). *Güneşe Bakmak “Ölümlle Yüzleşmek”*, 1. Baskı, Pegasus Yayıncılık, Ekim.
- Yılter, Sait (2017). “Gılgamış Destanı (Enome Eniş) ve Altay Türklerine Ait “Yaratılış Efsanesi’nde “Tanrı” ve “Yaratılış” Kavramlarının Karşılaştırılması”, *Mecmua Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 4, s. 29-40. Güz.

Web Kaynaklar

- Karahisar, Tuba (e-makale), *Yeni Medya, Mahremiyet ve Unutulma Hakkı*, https://www.academia.edu/19928769/Yeni_Medya_Mahremiyet_ve_Unutulma_Hakk%C4%B1 (Erişim Tarihi: 23.11.2019).
- Koç, Emel (e-makale), *Varoluşsal Bir Problem Olarak ölüm Üzerine Bir Değerlendirme: Tolstoy’un İvan İlyiç’in Ölümü Adlı Eseri*, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s22/makale/c12s22m17.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.12.2019).
- Yazıcı, Mehmet Ali, (e-makale), *Popüler Kültür ve Tüketim*, https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/e36a2060ec07216_ek.pdf?dergi=D%DDSKORDANS%20DERG%DDS%DD (Erişim Tarihi: 03.01.20).
- [http://www.beytulhikme.org/Makaleler/913834605_15_Efil_\(265286\).pdf](http://www.beytulhikme.org/Makaleler/913834605_15_Efil_(265286).pdf) (Erişim Tarihi: 24.11.2019).
- <https://ethmozguven.files.wordpress.com/2016/07/tc3bcketim-kc3bcltc3bcrc3bcnde-c3b6lc3bcm-algc4b1sc4b1.pdf> (Erişim Tarihi: 03.01.20).
- <https://www.abc10.com/article/news/local/sacramento-murder-victim-was-a-youtube-hit-for-fashion/103-277638386> (Erişim Tarihi: 21.09.2020).
- <https://www.youtube.com/channel/UCLSP3RjraBchb7nIEJqz62A> (Erişim Tarihi: 21.09.2020).
- <https://www.youtube.com/watch?v=II73JXZ35MM&t=633s> (Erişim Tarihi: 28.09.2020).